

АССАЛАМ

www.assalam.ru

НА КУМЫКСКОМ ЯЗЫКЕ

БУСУРМАНЛАНЫ РУГЪАНИ-ЯРЫКЪЛАНДЫРЫВ ГАЗЕТИ

№ 4 (105) Айда бир керен чыгъарыла / АПРЕЛЬ 2008 г. / раби-уль-ахир 1429 г. Багъасы 15 манат

Редакторну колонкасы

Аявлухувчулар, динкъардашлар! Номерден номерге «Ассалам» газетибизни охуйгъанлар да, ону биринчи гезик къолуна алагъанлар да этеген ишибизден пайдаланар деп умут этебиз. Дагъы ёгъесе гъаракатыбызны маънасы не болсун?! Газет чыгъарында охувчулар булан байлавлукъ болмаса, ёравлар этилмесе, гъатта янгылышларыбыз болса, шоланы да гёрсетегенлик болмаса, редакциягъа къайсы якъгъа багъып барагъанны, ёлну англама къыйын бола. Неге туюл, бизин мурабыдыз – охувчуланы рази этмек, билмейгенин айтмакъ, билимин толумлашдырмакъ. Шо саялы, алда да язгъаныкъ йимик, сизге гъали де сорайбыз: не йимик масъалаланы гъакъында язгъаныбызны сюесиз, нени билмеге сюесиз? Бу номерден тутуп, бизин алимлирибизни гъакъында бёлук ачып, таймай шо гъакъда язмагъа умутубуз бар. Пайхаммарны яшавуну, ишлерини гъакъында «Нюрлю таварих» деген китапны да бермеге сюебиз. Шо айрыча китап гъисапда сатылып ёкъ. Басмагъа онгарылса да, харж этишмейген саялы, чыкъмай тура. Мадарлыларыбыз кёмек этсе, озгелеге де зувап болур, халкъына да пайда тиер. Шо кепде дагъы да билмеге сюегенигиз бардыр? Масала, газетни ахырынчы бетинде телефонубузну номерин де салып, охувчулардан ёравлар, темалар белгиленгенни къаравуллай эдик. Амма охувчулар мурадыбызны тюз англамадымы яда башгъа зат агъамиятлы эдими билмеймен, тек байлавлугъубуз сорав-жавапгъа айланып къалды. Шо герек туюл деп бир де айтмайман. Охувчулар озълени яшавунда ёлугъуп къалагъан соравларына жавап билсе, озокъда, яман болмас, озгелеге де. Буса да, гъалиги заманда адамлар кагъыз кёп сийрек язагъан саялы, телефондан таба сама да байлавлугъубузну юртейик, аралыгъыбызны ювукъ этмеге къарайыкъ. Билмеге сюеген агъамиятлы масъалалар ёкъ туюлдюр. Гъатта озюгюз билегенигиз бардыр, балики, къардашыгъыз, ата-бабагъыз алим болгъандыр, охугъан адам болгъандыр, яхшы ишлер этген болгъандыр. Шо гъакъда озгелеге де билдирме, уьлгю гёрсетме тюшедир. Айтма сюегенин, «Ассалам» газетибиз бары бусурман агълю учун ортакъ къурал, шондан пайдаланма да герекбиз. Аллагъны разилигин къазанмагъа сюе бусакъ, ислам динибизни яймагъа да герекбиз. Газет буса бу иште бизин учун уллу кёмекчи.

АГЪАМИЯТЛЫ АГЪВАЛАТ

Динни гъакъында дарс болажакъ

Россияны школарарында янги дарс болажакъ

2009-нчу йылны 1-нчи сентябринден тутуп россиялы школарарда «Ругъ-къылыкъ маданият» («Духовно-нравственная культура») деген янги дарс болажакъ. Бу дарсда яшлар ислам динни, хачперес динни православный къайдасын, ягъуди ва буддизм динлени гечежек.

Бу дарс борч гъисапда бегетилежек ва 2-нчи класдан тутуп 11-нчи клас болгъанча гечилежек. Яшлар жумада эки керен динни гъакъында дарслар гечежек.

Журналистлеге белгили болгъан кюйде, Билим берив министрлик йылны ахырына шо дарсгъа байлавлу охутув пачалыкъ стандарт гъазирлежек. Шо заман дарслар не къайдада оьтгерилежеги белгили болажакъ. Лекциялар, оюнлар, экскурсиялар боламы ва теория, сефминарлар булан нечик оьлчевде болажакъ да, билимни нечик тергежеги де сонг ачыкъ этилежек.

Бу стандартланы гъазирлевде Россияны билим алывну академиясы бары да динлени вакиллери булан бирликде онгаражакъ. Бусурманланы янындан бу иште Московский ислам университетни ректору Марат Муртазин ортакъчылыкъ этежек.

Билим берив министрликде айтагъан кюйде, бу дарсдан китаплар онгарында динлени вакилерини пикрису,

озокъда, гёз алгъа тутулажакъ. Дарсларда ибадатны гечив булан, дуа охувну уьиренив булан дазуланмажакъ.

Бир къалипде онгарылгъан стандартланы кюрчюсюнде гъар регионда оз охув программалар онгарылажакъ. Охувчулар яда оланы атаанасы гечмек учун къайсы буса да бир динни танглама тарыкъ. Гъар клас бир нече бёлукге бёлунежек ва гъарисинде оз дарс беривчюсю ва оз программасы болажакъ.

Эгер ата-ана авлетлери бир динни де гечмегенни сюе буса, о охувчулар учун умуми динлени тарихинден яда этикадан дарслар охулажакъ.

Уьиренмеге болагъан динлени санаву дёрт булан дазуланмажакъ. Башгъа дин кюрумлар да озълени дининден дарс охулгъанны сюесе, олар учун айры программалар онгарылажакъ. Гъар регион озлередеги динни охутмагъа ихтиярлы. Охув программалар гъазирленегенде озлер сююп бу дарсланы гийирген регион-

ланы санаву гъисапгъа алынажакъ. Масала, «Православиени кюрчюлерин» гъалиге 15 регионда охула.

Бу кепдеги гъал Европа уьлкелерде къолланагъаны кёп бола: тыш пачалыкъланы охувчуларына озлередеги динни кюрчюлеринден дарс бериле. Шолайлыкъда, Данияда ва Норвегияда лютеранствоно, Грецияда – православиени, Литвада – католицизмни охуй. Англияда, Испанияда ва Бельгияда хач перес дин булан бирге озге динлерден де дарс бериле. Барысындан да къолай бу масъала Финляндияда чечилген. Онда класда бир охувчу болса да оз динин охума сюеген, шо учун айры дарс беривчю бегетиле.

Россияда бу янги дарс гийиривде лап уллу масъаласы дарс беривчюлени ёкълугъу. Дарс беривчюлер ругъанилер туюл, муаллимлер болмагъа герек. Гъалиден тутуп педагогика институтларда «Теология» деген дарсдан муаллимлер гъазирленмеге башлагъан.

В номере:

3 БИЗИН АЛИМЛЕР

Къакъашуралы Абдурагъман

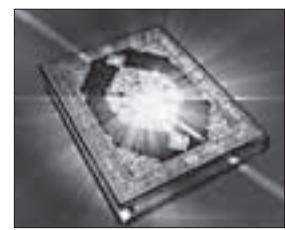
4 БИЛМЕ ГЕРЕК

Къуръангъа гёре яшама башлайыкъ

5 ИЛМУ

Сафинатун нажат

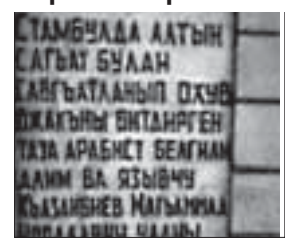
6 ВАЪЗА

Гъайдавчулагъа насигъат

7 ПАЙХАММАРНЫ ЯШАВУ

Нюрлю таварих

ЯНГЫЛЫКЪЛАР

Бусурманлар кѐп болуп бара

Ватиканны вакиллери билдирген кюйде, ислам динни къабул этегенлер санав якъдан католиклени озуп, дюньяда биринчи ерге чыкъган.

Ватиканны далиллерине гѐре, Ер юзюндеги бусурманланы санаву бары да адамлар булан тенгешдиргенде 19 процент бола, католиклер буса 17, 5 процент.

«Тарихде булай болагъаны биринчи гезик. Санав якъдан католиклер не заманда да кѐп ва биринчи болган. Энни буса, бусурманлар бизин шо якъдан озган», – дей далиллени онгарывда ортакъчылыкъ этген Витторио Форменти дейген кардинал.

Гьисап беривде айтылагъан кюйде, католиклени санаву бир даражада къала, бусурманланы санаву буса, яшлары кѐп тувагъан саялы, йылдан йыл арта.

«Бусурман агълюлерде яшлар кѐп тувагъаны гъакъ зат, христиан агълюлерде буса, яшлар аз тува», – дей Форменти.

Амма Ватикан билдирген кюйде, бары да христианланы санаса (католиклени, православныйлени, протестантланы ва озгелерин) оланы санаву бусурманланы санавундан эсе кѐп чыгъа.

Даниягъа – бойкот

Кувейтни депутатлары Даниягъа политический ва экономический бойкот билдирген. Иранны вакиллери де Данияны гьукуматына разисизлигин билдирген. Сѐзю эркинлиги бусурманланы сыйлы байлыкъларын мысгъыллага гьерекмейгени де билдирилген. Шо кепде Пакистан да билдирелер этген. Мундагы Карачи деген шагъарда адамлар Данияны байрагын яллатып бу масъалагъа, озгелени янашывун гѐрсетген. Хамас деген Палестинаны гъаракаты бары да бусурман улкелени ълбашчыларын ислам динге кьаршы чыгъагъан бу пис ишлени токътатмагъа озгелени къолундан гелеген бары затны этмеге чакъырган.

«Биринчи Каналда» исламны гъакъында берилиш болажакъ

«Узакъ къалмай «Биринчи каналда» къаттыгюнлюк исламны гъакъындагы берилиш чыкъма башлажакъ. Бу бизин ъравубузну Россияны гьукуматыны вице-премьер Дмитрий Медведев де къабул эте», – дей Татарстанны Пачалыкъ Советини председатели Фарид Мухаметшин. Татарстанны парламентини башчысы билдирген кюйде, ол Россияны муфтилени Советини председателине бу берилишни оър даражада юртмек учун яхшы гъазирленген къуллукчуланы ишге кьуршамагъа тилеген.

«Бу масъаланы гьукуматны оьлчевюнде чечмеге алдан берли гьерек эди. Устьевюне, бир берилиш булан дазуланмай, бизин улкелбизде яшайгъан халкъланы, оланы масъалаларыны гъакъында айтажакъ айры канал болмагъа гьерек», – дей Ф. Мухаметшин.

Маккада поезд юрюжек

Маккадан Мадинагъа ва Джиддагъа темир ъл кьурагъан компания узакъ къалмай ишин битдирежегин ачыкъ этген. Янги къайдада бек чалт юрюжек поездлеге нечакъы гъакъ тѐленежеги ва бир шагъардан башгъасына етишмек учун не заман къалажагъы да токъташдырылып битген.

Шолай, Джиддадан Маккагъа ерли билетни багъасы 10 сауди риал (3 долларгъа ювукъ) болажакъ ва ълну узакълыгы 30 минутлар болажакъ. Маккадан

Мадинагъа ерли ълда 50 минут болажакъ ва багъасы 60 риалгъа (17 долларгъа ювукъ) олтуражакъ. Джидда-Мадина билетни багъасы 50 риал (14 доллар), заманы да 2 сагъат ярым болажакъ. Джиддада темир ъл станциялар пача Абдль Азизни атындагы аэропортну кьырийында болажакъ. Маккада буса эки станция Масжид-уль Гьарамны ювугъунда этилежек.

Дав билдирген

«Хизбулланы» башчысы Гьасан Насрулла Израильге «ачыкъ дав» билдирген. О гъакъда ол Бейрутда Имад Мугние дейген кьурум ълдашын ахырынчы ълуна салагъанда (Имадны машинин атылгъан болган) билдирген.

И. Мугниени оьлтюрювде «Хизбулла» Тель-Авивни айыпллагъан.

«Сионистлер дав сюе буса, олар шону алажакъ», – деген Насрулла. Ол айгъан кюйде, 2006-нчы йыл «Хизбулланы» ва Израильни аралыгында башлангъан дав битмеген ва ярашывлукъ да билдирилмеген.

Насрулла айтагъан кюйде, ону якъчылары жанын аявламай устьюнлюкню алгъанча ябушмагъа гъазир.

Явлукъ байлайгъанлар къыйкъсытыла

Гъали-гъалилерде Тюркияда явлукъ байлама ярамай деген закон тайдырылгъан эди. Шо гъакъда бизин газетибиз де билдирди. Амма бу улкени бир-бир гьукумат идараларында ва охув ожакъларында хиджаб булан байлавлу къыйкъсытывлар токъталмагъан. Къатынгишилеге явлукъ байламагъа пуршавлукъ тайгъанда да, бир-бир ълбашчылар оланы закону ихтиярларын къыйкъсытма кьарай.

Шолайлыкъда, ишге, охув ожакъгъа явлукъ байлап гелген тиштайпаланы рагъат ишлемеге, охумагъа кьоймайгъан гезиклер гъали де аз тююл.

Тюркияны алдагы асгер прокурору Умит Кардаш «Today's Zaman» деген газетге билдирген кюйде, университетлени ълбашчыларыны булай ишлери законгъа кьаршы чыгъа. «Хиджаблагъа байлавлу Президент де къабул этген конституция алышынывланы олар гьисапгъа алмайгъангъа ошай», – деген ол.

Тюркияны Президентни Абдулла Гюль оьз заманында тиштайпалагъа охув ожакъларда явлукъ байламагъа ихтияр береген конституция алышынывллага яхшы къыймат берген. «Президент оьлашагъан кюйде, бу алышынывлар (хиджаб гиймеге ихтияр берегенлик) законгъа кьаршы да чыкъмай, республика талап этеген нормалагъа да къыйышывлу», – деп билдире ону пресс-къуллугу.

Европалылар ислам динни къабул эте

Тилбург шагъардагы (Нидерланды) университетни профессору, ислам динни ахтарычвусу Герман Бек билдирген кюйде, ол ишлейген шагъарда яшайгъанлар ислам динни къабул этип, бусурманлыкъгъа айланагъанланы санаву гюн сайын арта.

Профессорну сѐзлерине гѐре, арт заманын ичинде бусурманланы ругъ яшавуна кьарап, ислам динни къабул этгенлер онлар булан санала. Башлапгы заманда ислам динни къабул этегенлер аслу гьалда бусурманлагъа эрге баргъан тиштайпалар эди. Гъали буса, бизин динибизни къабул этегенлени арасында эргийилер де кѐп ълугъагъан болган. Профессор Бек айтагъан кюйде, янги бусурманланы санаву арта, ислам динни ягъан хас адамлар, кьурумлар ъкъ экенге де кьарамайлы.

Межитни яллатгъан адам тутулгъан

Бизин газет де язгъан кюйде, Иванов областдагы Шуя деген шагъарда межитни яллатгъан болган. Артда бегили болгъан кюйде, Иванов Областны ихтиярланы якълайгъан кьурумлары бу жинаятчылыкъны ачгъан ва от салгъан адамны тутгъан. Олар гьисап этегенге гѐре, бу жинаятчылыкъ дин ва милли аралыкълар булан байлавлу тююл.

«Бу жинаятчылыкъны дин яда милли аралыкълар булан тыгъыс байлавлугу бар деп кѐп айтыла эди. Амма шо шолай тююл. Жинаятчы оьзюню кьардашлары булан эришип, олар алда еслик этеген уьйню яллатгъан», – дей Иванов областны УВД-сини пресс-къуллугуну ълбашчысы Владислав Радостин.

Шуя шагъарда яшайгъан 37 йыллыкъ жинаятчыны Суздаль шагъарда тутгъан. Ол шонда да бир бинаны от салып яллатгъан болган. Белгили болгъаны йимик, бу адам оьз заманында эки адамны оьлтюрген ва хыйлы-хыйлы уьй урлагъан саялы туснакъда олтуруп чыкъган.

Ислам динни

англамагъа гьерек

ООН-ну Генеральный секретарь Пан Ги Мун бусурман дюньягъа бакъгъан якъдагы Гюнбатардагы ялгъан ойланы ъкъ этмеге чакъыргъан. «Адамлар бир-бирин англамагъа къаст этмеге гьерек», – деген ол журналистлер булангъы ълугъувда. – Бугюн гьис этилеген кюйде, Гюнбатар бир якъда, бусурман дюнья – башгъа якъда. Бу дазуну ъкъ этмек учун бизден болагъан бары затны этмеге гьерекбиз».

ООН-ну Генсеги Мадридде оьтгерилген «Цивилизацияланы» Альянсы» деген форумну уллу маънасы барны да айтгъан. Испанияны ташагъарында эки гюнню узагында оьтгерилген бу жыйын политиклени, тюрю-тюрю ълбашчылары, журналистлени, кинематографистлени кьуршагъан болган. Оланы аслу мурары – ООН-ну милли, дин ва маданият тармакъда терс оьлардан арчылмакъ программасына кѐмек этмек. Форумда оьзге ишлени арасында, жагъил адамлар иш булан машгъл болсун учун деген программалар Катарны эмирини къатыны 100 миллион доллар акъча кьошгъан болган. Мадридде ялгъан ойланы, динге, милли аралыкълагъа бакъгъан терсликлени ъкъ этмеге кѐмек этежек фильмлени чыгъармакъ учун айры фонд да ачылгъан.

Францияда бусурман солдатланы къабурлары хорлангъан

Биринчи дюнья давда оьлгенлени Франциядагы лап уллу къабурларында 148 бусурман къабур хорлангъан. Ерли гъакимият билдирген кюйде, вагъшилер бир сынташгъа донгузну башын илген, башгаларына буса фашист хачлар (свастика) этген, ислам динге тиеген язывлар язгъан.

Ерли прокурор айтгъан кюйде, язывланы бирлери юстицияны министри Рашида Дати дейген къатынгишиге кьаршы бакъдырылгъан. Бу бусурман къатынны ата-анасы оьз заманында Франциягъа Темиркъазыкъ Африкадан гѐчген болган.

Францияны Президентни Николя Саркози бу болган ишге «бек къазаплангъанын» билдирген. Президентни пресс-къуллугу яйгъан чакъырывда: «Бу ъл кьоймагъа ярамайгъан кюйдеги расизм. Президент, Францияны бары да бусурманлары булан бирче, болган ишни юрекке ювукъ ала», – деп билдиреле. Понагълы жинаятчылар тез арада табылажакъ ва такъсыргъа тартылажакъ деп Саркози сѐз берген. Къабурларда этилген бу вагъшиликке ким айыплы экени билмек учун 100 полициячы иш гѐре.

Биринчи дюнья давда француз колониардан жыйылгъан 78 минг солдат оьлген

ГЪАМИС

Эрши затны да, яман затны да этмегиз, неге тююл шоланы ислам дин булан аралыгы ъкъ

болган. Оланы кѐплери Темиркъазыкъ Африкада яшайгъан бусурманлар болган. Францияны темиркъазыкъ бойларындагы Аррас шагъардагы «Нотр-Дам-де-Лоретт» деген бу асгер къабурлар 1914-1918-нчи йыллар лап авур давлар болган ерлерде кьурулгъан.

Бир йыл алда, 2007-нчи йылны апрель айында, бу къабурларда бусурманланы 50 сынташы шо кепде фашист хачлар булан писленген болган. Шо саялы тутулгъанлар бир йылгъа туснакъ этилген болган.

Сурат масъала битмеген

Бизин Пайхаммарыбызны мысгъыллайгъан суратланы чыгъыртгъан газетни редактору ъкъ ерден оьзюню кабинетинде гечинип табылгъан. Петер Мелин дейген бу редактор пис карикатураланы чыгъармай кьойма бир де рази болмай эди. Кюйге кьарагъанда, бу адам инфаркт болуп оьлген. Газетни къуллукчулары жыйынына гелме гьерек редактору узакъ къалып турагъанны гѐрюп, кабинетине баргъанда ол оьлюп табыла.

Иранны тыш ишлер министрлиги Данияны вакилин чакъырып, даниялы беш газетде Мугъаммат Пайхаммарны мысгъыллайгъан суратлар кьайтып дагы да басмадан чыкъгъан саялы, озгелени кьаршылыгын билдирген. Иранлы дипломатлар билдирген кюйде, Тегеранда бу «пис суратлар» янгыдан чыкъгъангъа байлавлу бек гъалекленгенин айта ва дагы шолар этилмесге сѐз бермекни талап эте.

«Миллиард ярим бусурманланы менлигине тиеген суратлар дагы этилип ярамас», – деп билдиреле шо чакъырывда. Карикатуралар экинчилей басмадан чыкъгъан сонг, шогар кьаршылыкъ билдирип, дюньядагы бары да бусурманлар янгыдан хозгъалма башлагъан.

Газадагы гъал четимлеше бара

«Къызыл Хач» билдирген кюйде, элирик ток, ягъарлыкъ ва яшавлукъ учун оьзге асувлу затлар етишмейген саялы, Палестинаны сектор Газа деген еринде гъал гюн сайын четимлеше бара. Бу кьурум шо гъакъда булай билдире. «Гар якъдан къамавгъа алынган Газагъа медикаментлер ва оьзге тарыкълы суратланы етишдиривде бек уллу къыйынлыкълар сезебиз. Онда кѐп зат бузулгъан ава янгыдан кьурмакъ учун кѐп гъаракат этмеге гьерек».

Газаны къамавдан чыгъармакъны гъайын этеген Халкъ комитетни башчысы Джамаль аль-Худайри, Газаны халкъына кѐмек этмек учун халкъара кьурумлар болган чакъы кѐп гъаракат этмеге гьерек деген.

Ону сѐзлерине гѐре, бу къамав бары да халкъара ихтиярланы пешемейгенни, инсан ихтиярланы да хорлайгъанны гѐрсете. Шо саялы, дюнья жамият шо гъакъда пысагъанлыкъны этилип турагъан зулму гъа рази деп англама ярай.

БИЗИН АЛИМЛЕР

Къакъашуралы Абдурагъман

Дагъыстанны динге багъышлангъан тюркче поэзиясыны инг де гёрмекли вакиллеринден бириси – къумукъ шаир Абдурагъман болгъан. Ол XVIII-нчи асруну экинчи яртысында, къакъашуралы Мугъаммат-гъажини ва Аймесейни агълюсюнде тувгъан. Ол Ширванда (Азербайжанда) ва Аварда хыйлы йыллар белгили дин алимлени ва дарс беривчюлени алдында охуп, терен билим алгъан. Сонг ол Къумукътюзге къайта ва мундагъы гъар тюрлю юртларда (Алхожагентде, Къакъашурада ва башгъа ерлерде) къадилик-моллалыкъ юрютген.

Шариатны къанунларын, арап ва тюрк тиллени теренден билеген алим гъисапда белгили болуп арагъа чыкъгъанда, Абдурагъманни янына гъар тюрлю ерлерден – Авардан, Лезгистандан, Къумукъдан шакиртлер гелип, ону алдында охуп, яхшы билим алып гетгенлер. Озьюню динге берилгенлиги, къылыкъ якъдан оър даражада тазалыгъы, ону шайхы даражагъа да чыкъмакълыгына имканлыкъ берген. Ол XIX-нчу асруну орталарында гечинген. Оьмюрюню артдагъы йылларында ол Атлыбоюн деген юртда (гъалиги Ленингентни ювугъунда) яшагъан. Бу себепден огъар бир-бирде «Атлыбоюнлу Абдурагъман» деп де айтылып къала. Гъалиги Магъачкъала булан Буйнакскини арасындагъы Атлыбоюн айланмакъны тюбюндеги къабурларда ону зияраты гъали де гёрюнюп тура.

Абдурагъман кёбюсю гъалда тюрк-къумукъ къатыш тилде шиърулар яратгъан, оланы авадан пайы динчиликге – супучулукъгъа багъышлангъан. О тайпа шиъру асарлагъа «тюрклер» деп айтыла. Бу себепден, авторгъа халкъ «Тюркюю Абдурагъман» деп ат къойгъан болгъан.

Тюзю, Абдурагъманни тюрклерни янгыз супучулукъгъа багъышланып язылмагъан, ону аз буса да башгъа темалагъа гёре яратылгъан асарлары да бар. Мисал учун, бир-бир шиъруларында – Дагъыстанны, Ширванны, Мычыгышны бир тайпа моллалары

Абдурагъман оьз тармагъында чеберликде тенги ёкъ шаир

шариатны къанунларын тюз кюйде юрютмей, кёп гезиклер бузуп къоягъанлыкъ; жагъиллер илмугъа ва таза къылыкълагъа ес болмагъа къарамай, билимсизликде, пасыкълыкъда, ички ичип, тамаку-тартып, яшавун ахырат учун бир пайдасыз оьтгергенлик; пачаны елевчюлери Дагъыстанда бусурманлыкъны болгъан чакъы бузуп, оьзлени гелгинчи законларын – низамларын гючден гийирмеге къасткъылып айланагъанлыкъ ва булай башгъа о девюрню агъвалатлары суратлана. Булар Абдурагъманни юрегин сызлата, ол бу ишлеге ичден-теренден къыйналып, булагъа оьзо бирдокъда рази тюгюлюгюю билдирип, шиъруларында тюрклеринде яза. Амма яшав тюзелер бугъай деген умут да ондан таймай.

Абдурагъманни асарларында кёп санавда тюрк сёзлер, оланы арасында аслусу арап тилден гелген сёзлер, къумукъ халкъны генг къатлавларыны авуз тилинде ёлукъмайгъан элементлер кёп къолланагъанлыкъ учун, Абдурагъманни шаирлик тили гъалиги къумукъ охувчулагъа англамагъа четим тие, кёбюсю тюрк сёзлеге баянлыкълар-англатывлар бермеге тюше. Болса да, ахтарывчу алим Салав Алиев де эсгергенлей, «Абдурагъман оьз тармагъында чеберликде тенги ёкъ шаир» деп айтмагъа ярай. Ону яратывчулугъуна шулай оьр даражадагъы багъаны бермеге гертиден де толу кюйде лайыкълы.

XIX асруну ахырларында, Абдурагъманни тюрклерин ва дагъыстанлы оьзге авторланы тюрк асарларын, къазанышлы Акай-къади топлап, къольязмалы бир жыйым китап этип онгаргъан. Абусуфьян олардан хыйлысын басмадан чыгъаргъан. Эрпелили Шихаммат-къадини гъаракаты булан, «Абдурагъманни тюрклерин» деген аты булангъы китапда ону асарлары биринчилей айрыча жыйым болуп, 1909-нчу йылда Темир-хан-Шурада (гъалиги Буйнакск шагъарда) басылып чыкъды.

Тюнде Абдурагъман язгъан асарлардан мисаллар гелтирдик.

Беш намаз

Ай эренлер, арз айлаюм къуллугъум,
Гъар къуллукъну башыдыр ол беш намаз.
Къуллукъсуза къуллукъ демакъ не гъажат, –
Гъар къуллукъну башыдыр ол беш намаз.

Намаз къылып, салаватын салмаса,
Салам берип, сагъигъ зувап алмаса,
Гъар вакътиде беш намазын къылмаса, –
Жагъаннама андырыр ол беш намаз.

Гъар ким къылса беш намазын чагъында,
Беркет олур эвинна-очагъында.
Зикру олса тилинне-дудагъында, –
Женнет бахчасында сакълар беш намаз.

Ол юрекни бир Аллагъгъа багъласа,
Жагъаннемден жаны къоркъуп агъласа,
Гъар вакътиде беш намазын сакъласа, –
Геч бу къулдан деюб агълар беш намаз.

Муъмин къуллар беш вакът намазын къылып,
Гъар намазгъа сексен минг зувап алып,
Къылмаянлар зувабындан бош къалыр, –
Гъар къысметны башыдыр ол беш намаз.

Беш намазда шайтанны дос тутмаса,
Ялан сёйлеп гъарам ашын ютмаса,
Аз оьмюрюню къапулукъда кютмаса,
Геч бу къулдан деюп агълар беш намаз.

Ислам ёлда беш намаз дин терекдир,
Ону къылан жагъаннемден арекдир.
Ахырат ёлуна ёлдаш герекдир, –
Гъар ерде де ёлдаш олур беш намаз.

Абдурагъман гъакъ савлады карманы,
Ёкъдур деди намаз къойма пурманы,
Тахта тюнде там артында дарманы,
Ол ерде де алдын савлар беш намаз.

Бу алтмыш етти яшымда
Нече тюрлю ишлер гёрдюм,
Бир бирине бахмаян,
Жанын къыйнаянлар гёрдюм.

Гъакъылы вар, камалы ёкъ,
Илмусу вар, амалы ёкъ,
Гъакъ ёла имтишалы ёкъ
Китабы язанлар гёрдюм.

Гъарамдан тавба къылмаян,
Оьлмахын яра алмаян,
Гёре туруп ёл билмаян,
Не къапул гезанлар гёрдюм.

Бакъсана Абдурагъмана,
Бу пакъыр неден къувана,
Бу жигъандан ол жигъана
Агълаюп гиранлар гёрдюм.

ГЪАДИС

Уялчанлыкъда
яхшылыкъдан
къайры
бир зат
да ёкъ

Самарканд ислам динни къабул этген кюй

Башында айтылгъан мужахид Къутайба булан бусурманланы асгери Самаркандны янына геле. Къан тегюлмекден сакъланмакъ учун, бусурманланы асгер башчысы самаркандлы бирев булан гече къапуланы ачып гирмекге сёйлеше. «Аллагъу Акбар!» деп къычырып, бусурман асгер шагъаргъа гире

ва ону къолгъа ала. Шо заман ерли бир динчи халипа Умаргъа бусурманлар шагъарны ялгъан булан къолгъа алгъан деп кант эте. Умар масъланы суд булан чечмеге бувара. Эки де янгъа тынглагъан сонг, къади Къутайбагъа: «Самаркандны ватандашларына, шариат гёрсетеген кюйде, исламны къабул этмекни де, оьзлени динин сакъласа сюе буса джизья (хас налог) телемекни сайламагъа таклиф этдингми?» – деп сорай. Къутайба шолай этмегинин айта ва шагъаргъа ялгъан булан гиргенине мюкюр бола. Шо заман къади асгерге шагъардан чыкъма герек деп гъукму чыгъарта. Къутайба буса, асгерге шосагъат шагъардан чыкъмакъны бувара. Узакъ къалмай, асгер «Аллагъу Акбар!» деп къычыра туруп, зикир охуп, шагъардан чыгъа.

Гёргенине инанып битмей, гъайран болгъан самаркандлылар исламны къабул этип, экинчи гюн къапуларын оьзлер ачып, гелгенлени ювукъ къардашларыдай къаршылай. Исламны адиллигини гъакъында хабар Орта Азиягъа тез яйыла ва бу якъдагъылар бусурманланы оьзлер чакъырып Аллагъны динин къабул этмеге башлай.

БИЛМЕ ГЕРЕК

Къуръангъа гёре яшама башлайыкъ

Сайт-афанди
аль-Чиркави

«Аъзу биллагъны» къыйматлыгъы

Яратгъаныбыз Аллагъ булай деген (маънасы): «Я Пайхаммар ﷺ, Къуръан охума башлагъынча, Аллагъа тиле шайтандан сакъланмакъны». Мугъамат Пайхаммаргъа ﷺ бу истиъазат («Аъзу биллагъы мина-ш-шайтани-р-раджим» демек) «Бисмиллагъы...» («Бисмиллагъы-р-Рагъмани-р-Рагъим») булан бирче тапшурулгъан, сонг огъар «Икраъ» («Оху») деп бுவарылгъан.

Шо саялы Къуръан охума башлайгъан адам учун «Аъзу биллагъы...» деп айтмагъа сюннет санала. Башгъа ерде айтылагъан кюйде буса, шо – борч. Шогъар булай англатыв бериле: эгер кимесе бирев «Аъзу биллагъы...» яшавуну ичинде бир керен сама да айтса, шо борч кютюлген бола. Демек, яшавуну ичинде инсан бир керен сама «Аъзу биллагъы...» айтмагъа герек.

Къуръан охугъанча алда «Аъзу биллагъы...» сюннет деп санамакъны гъакъылы недедир, маънасы нечикдир деп сорагъанда, булай жавап берме бола.

Биринчилей, шо Аллагъутааланы буйругъун кютюв.

Экинчилей, масала, бир уллу ёлбашчыны, пачаны янына гелмек учун ихтияр алмагъа тарыкъ ва шону янына гелгенде, сёйлейгенде авуздан яман ийис гелмек – къыйышагъан зат туюл. Къуръан охуйгъан адам пачаны янына гелген адам йимик. Истиъазатны айтыву булан ол адам башлап Аллагъа Къуръанни охумакъны тилей, сонг да Яратгъаныбыз ол адамны авзун, тилин айтды-къуйтду, артындан сёйлев, гъибат, бугътан йимик гюнагълардан оъзюн гечмекни тилей.

Барыбыз да билегени йимик, гючю де, пагъмусу да бар адам душмандан уьст болмакъ учун оъзгелени кёмегинде гъажатлы туюл, тек шолар гюнери ёкълар башгъалардан кёмек излей. Шо саялы «Аъзу биллагъы...» айтагъан къул оъзюн шайтандан сакъламакъны тилей, неге туюл Аллагъны кёмеги болмаса осал ва гючсюз адам оъз-оъзюн шайтандан сакълап болмас.

«Аъзу биллагъы...» айтагъан гиши ойлари янгыз Аллагъа ва охуйгъанына бакъгъан гъалда болмагъа тийишли. Шолар гъалгъа хузур деп айтыла. Юреги башгъа якъларда болуп, шону янгыз авзу булан айтгъан булан болуп къалмай.

Бусурман уьмметини 73 гюбною 72-ю адашгъандай, шайтан инсанни иман якъдан адашдыра. Шо кепде шайтан, Аллагъутаала бுவаргъан ишлерде – намазда, ораза тутувда, гери урувларда да адашдырта.

Уьчюнчюлей де шайтан бизге аврувлар къопдуртуп, балагълар гелтиртип, къыйнылыкълар гёрсетип, пакъырлыкъгъа тарытып ва оъзге яманлыкъланы болдуртуп кеп четимликлер эте. Шо саялы ойларибызда бу яманлыкълардан сакъланмакъны эде сакълап, хузур деген гъалда болуп «Аъзу биллагъы...» айтып, Аллагъдан кёмек тилемеге герекбиз. Айтылагъан кюйде, «Аъзу биллагъы...» герекли кюйде айтса, адамны да, шайтанны да арасында Аллагъутаала уьч юз бару салыр, оланы гъарисини аралыгъы кёкню де, ерни де аралыгъы йимик болажакъ.

Мунда бир затгъа агъамият бермеге тарыкъ: адамлар да, жинлер де яманлыкъ этмей, демек олар яманлыкъ этип бол-

май, эгер Аллагъны ихтияры болмаса. Аюб Пайхаммарны ﷺ эсигизге алыгъыз, иблис Аллагъ итияр бергенде, огъар этмеген яманлыкъ къалмагъандыр.

Биз шайтанлар деп айтагъанлар – иблис ва ону наслусу. Шо кепде шайтанлар деп, терс ёллагъа тюшюндюрегенлеге, оъзлер де адашгъанлагъа айта, суйсе шо адамлар, суйсе жинлер болсун. Жинлени гъакъында айтса, олар да адамлар йимик жанлар, тек ялындан яратылгъанлар. Адамлар йимик, жинлер де оъзлерден сонг наслукъоя ва овле.

Иблис ва ону наслусу буса, тува тек

муаллим: «Сизин якъда иблис бармы?» – деп сорай. «Бар», – дей муталим. Муаллим огъар: «Ол сизин юреклеригизде васвас болдурамы?» – деп сорай. «Болдура», – дей муталим. «Сиз ону булан не этесиз?» – деп муаллим сорай. «Биз юреклерибизден шайтаны къувалайбыз, демек юреклерибизден васвасны тайдырма къарайбыз», – деп муталим жавап бере. «Ол янгыдан гелсе не этсиз?» «Янгыдан къувалайбыз». Шо заман муаллим огъар булай уьйрете: «Аллагъны бу душманы сизге четим этегенде, сизде васвас болдурагъанда, Аллагъа къуллукъ этивден айырагъанда, сиз ону

оьлмей, лап къыямат гюн болмай туруп. Сонг буса олар бары да бир мюглетде оьлежеклер.

Пайхаммаргъа ﷺ васвасны гъакъында сорагъан болгъан, неге туюл бусурман адамда шолар кеп бола. Ол буса: «**Бош уьйге уру гирмес**», – деген. Ону буса булай англама герек: шайтан, уручу йимик, иманы ёкъ юрекке гирмес. Али асгъаб да айтгъан кюйде, бусурманланы да китабиюланы да (язывну адамлары: ягъудилер ва

къувалама къасткъылмагъыз, шо ишге берилип къалмагъыз, сиз къырында ачувлу алабайы бардай къойчуну янында турагъандай болугъуз. Оъзбашына кимесе бирев къойчуну кёмегинден пайдаланмай шо итден къутулма къараса не болур? О ит ону хабып, параламай туруп тынмас. О буса сакъланмакъ учун не де этмеге къаражакъ, тек гючю етишмейген саялы итни оьлтюрюп болмас, итни оьлтюрмей туруп буса, ону енгме болмас. Булай гъал-

«Аъзу биллагъы...» айтагъан къул оъзюн шайтандан сакъламакъны тилей...

хачпереслер) намазларыны башгъалыгъы шайтандан гелеген васвасда. Демек, имансызлар олай да шайтанны ёлу булан юрюй, шо саялы оланы адашдырмакъны маънасы ёкъ. Бусурманлар буса шайтангъа къаршы тура, шо саялы бизин тюз ёлдан тайышдырмакъ учун шайтан гючюн аямай чалыша. Оланы аслу иши – гъакъ ёлдан бизин йыкъмакъ. Аллагъутаала буса, бизин шондан сакъланмагъа уьйрете ва Оъзюнден кёмек тилеме де уьйрете.

Бир болгъан иш

Хорасанлы бирев илму топламакъ учун Иракъгъа баргъан болгъан. Ол онда тюрлю-тюрлю алимлени алдында охуп, 4 минг гъадисни гёнгюнден уьйрене. Охувуну ахырында ол муаллиминдан уьюне къайтмагъа ихтияр тилегенде, муаллим огъар: «Уьйренген бары да гъадислерден яхшы бир затгъа уьйретеими сени?» – деп сорай. Муталим шону билмеге суйгенде

да алабай булан гюч сынамай, къойчуну сырыты артында яшына, ондан кёмек тилесе яхшы да, гъакъыллы да болмасы дагъы? Неге туюл итни токътатмакъ учун къойчугъа тавушун гётерсе бола чы».

Шолайлыкъда, муаллим муталимни иблистен сакъланмакъ учун даим Аллагъдан кёмек тилемекни уьйрете.

Шайтан неден къоркъа

Абу Сайт аль-Харази дейген арифун (Аллагъны билген, Аллагъны гертиден де сюеген адам, авлия) тюшюнде иблисни гёрген болгъан. Ол иблисге урмакъ учун таякъ гётерген болгъан. Шо заман налатгъа тийишли иблис огъар: «Гъей, Абу Сайт! Мен сени таягъындан къоркъмайман, мен арифлени юрегинден, гонешни шавлаларыдай, гелеген нюрден къоркъаман».

Къудратлы Аллагъ Оъзюню рагъмусу-

ГЪАМИС

Аллагъутала
адамгъа
яхшылыкъ
этмеге
суйгенде
илмудан билим
бере

на гёре иманы барланы юреклерин нюр булан ярыкъландырсын.

Иблис Пайхаммаргъа ﷺ гелген кюй

Ибну Аббас етишдирген кюйде, бир гезик межитден чыгъып гелегенде Пайхаммар ﷺ къырда иблисни гёре. «Я налатлы, неге мени межитимни янына гелгенсен?» – деп ол огъар сорай. Иблис огъар: «Мени мунда Аллагъ йиберген. Не зат суйсенг сора, мен жавап берермен», – дей.

Инг башлап Пайхаммар ﷺ булай соров бере: «Я налатлы, мени уьмметимни межитге жамият намазгъа къылмакъ учун неге гелмеге къоймайсан?» Ол булай жавап бере: «Сени уьмметинг жамият булан намаз къылмакъ учун межитге жыйылагъанда, мени къартыллавукъ туту ва шолар уьйлерине гетмей туруп аврувум да таймай».

Бу налатлы адамлагъа межитге жыйылып, жамият булан намаз къылмакъ учун не пуршавлукъ да этер, эгер шолар авруй болгъан сонг!

Сонг Пайхаммар ﷺ булай деп сорай: «Неге мени уьмметимни билим алывдан, дуа охувдан, шолар учун жыйылагъан мажлислерден къачырасан?» Налатлы булай деген: «Сени уьмметинг билим алмагъа, дуа этмеге жыйылагъанда мен сангырав ва сокъур боламан. Шо жыйынлар тозулмай туруп, магъа гёрегенлик де, эшитегенлик де къайтмай».

Пайхаммар ﷺ: «Къуръан охувдан уьмметимни не саялы айырасан?» – деп сорагъанда, ол: «Уьмметинг Къуръан охумагъа башлайгъанда, отда къоркъашын ирийген йимик, мен де ириймен», – деген.

Пайхаммар ﷺ булай да сорагъан: «Жигаддан уьмметимни не саялы айырасан?» Иблис булай жавап берген: «Жигадгъа чыкъгъан мюглетден башлап, олар уьйлерине къайтгъанча, мени аякъларымы бугъавлай ва мен тербенип болмайман... Сени уьмметингни адамлары садагъа оьлешегенде буса, мени башыма бычгъы салып, тёнгекни йимик, уьстден тюпге гесе».

Вахбу етишдирген кюйде, Нугъ Пайхаммар ﷺ гемесинден тюшгенде, ону янына иблис гелген болгъан. Нугъ огъар: «Я Аллагъны душманы, айт гъали сагъа ва сени асгеринге Адамны наслусун терс ёлгъа тюшюндюрге не кёмек эте?» – деп сорай. Иблис огъар: «Инсанда къызгъанчылыкъ, тоймайгъанлыкъ, гюллев, оьктемлик оъзюн къолда тутуп болмайгъанлыкъ хасиятларын гёрсек биз ону булан, яшлар топ булан ойнайгъандай, ойнайбыз. Биз олайгъа шайтан марид деп айтабыз, демек оъзюню ишлеринде уьстюнлюкге етишген, бек чалышагъан шайтан дейбиз, шо буса бизин уллуларыбызны, ёлбашчыларыбызны хасиятлары».

(Давамь гелеген номерде)

ИЛМУ

Абусуфьян АКАЕВ

Сафинатун нажат

Аявлу охувчулар бу номерден тутуп динибизни Акурчюлери гъакъда маълуматлар бермеге токъташдыкъ. Билмейгенлеге – дарс, билегенлеге – эсин янгыртсакъ, яман болмас деген мурат булан. Бу гъакъда белгили алим, ярыкъландырывчу Абусуфьян Акаев язгъаны англама тынч тил булан ва толу кюйде язылгъаны саялы, ону «Сафинатун нажат» деген китабындан гъалиги орфографиягъа гёчюрюп бермеге токъташдыкъ. Тёбенде берилеген маълуматлар ажамчадан гъалиги къумукъ язывгъа архивлерден табып онгаргъан Гь. Оразаевни «Пайхаммарны ёлу булан» деген китапдан алынган.

Бисмилляги ррагъмани ррагъим

Алгъамду лиллагъи раббил аламин, вассалату вассалам ала ссайидина Мугъаммадин ва ала алигъи ва асгъабигъи ажмаин. Амма баъду.

Ай дин къардаш! Аллагуьтааланы да, пайхаммарланы да гъакъында билмеге борч болган затланы билдиреген илмугъа «илмул калам» деп айтыла. Аллагуьтаала халкъгъа борч этген къуллукъланы билдиреген илмугъа «илмул фикъгъи» деп айтыла. Шо эки де илмудан бир къадар сама билмек гъар гишиге борч. Билмесе, динге дуруслукъ болмай. «Мен охумагъанман, жагъилмен», – деп уьзюрю гелтирмек булан гиши къутулмай.

Аллагуьтаала бизин тегин яратмагъан. Оьзюню танымакъ учун да, Оьзюне къуллукъ этмек учун да яратгъан. Аллагуьтааланы танымакъны да, Огъар къуллукъ этмекни де билдиреген шо эки де илму.

Амма нечакъы шоллай болса да, арапча охумайгъан дин къардашларыбыз учун оьз тилибиз булан язылган шо эки де илмудан къолубузда гъеч бир китап ёкъдур. Ишни шулайлыгъын гёрюп, башлап илмул-каламдан, сонг илмул-фикъгъиден гъар тарыкъ затны «Сафинатун нажат» («Аманлыкъны гемеси») де ат къоюп китап язмагъа токъташдым.

Бу китапдан пайда алагъан дин къардашларым да: «Бизге бу къуллукъну этген гишиге Аллагуьтаала рази болсун!» – деп айтар бугъай, деп умут этмен.

Аллагуьтаалагъа кёп шюкюр болсун, дин къардашларыма шулай бир кёмек этмеге имканлыкъ болган саялы. Энниден сонг, мен оьлсем де, шу китабым оьлмес бугъай, инша Аллагуь!

Энниден сонг да, Аллагуьтаала оьмюр берсе, оьзге якъдан да пайдалы китаплар язмагъа къастыбыз бар.

Бу дюнья аз затдыр. Гъеч бир оьлмей къалагъаныбыз ёкъ. Амма гюч етише туруп да, оьзю оьлген сонг, дин къардашларыны арасында къалагъан бир сама яхшылыгъы болмай оьлюп гетмек – талайсызлыкъдан саналадыр. Аллагуьтаала гъарибизге гъар бир яхшы болагъан затланы этмекде насип де берсин, асламчылыкъдан да сакъласын. Амин!

Иманни баяны

Ай дин къардаш! Иман деген – алты затгъа инанмакъ. Шо алтыны да аввалгъынчысы – Аллагуьтаалагъа инанмакъ, экинчиси – малайиклеге инанмакъ, уьчюнчюсю – Аллагуьтаала кёкден тюшюрген китаплагъа инанмакъ, дёртюнчюсю – пайхаммарлагъа инанмакъ, бешинчиси – къыямат гюнге инанмакъ, алтынчысы – Аллагуьтааланы къадарына инанмакъ. Буланы гъар бирисине нечик инанмагъа

герекни да баян этежекбиз, инша Аллагуь.

Иман алты затгъа инанмакъ буса, ону камиллиги дёртге бёлюне: тили булан мюкюр болмакъ – бир, юреги

булан герти этмек – эки, санлары булан беш намаз йимик амаллар этмек – уьч, Пайхаммарыбыз ﷺ этген затланы этип, къойгъан затланы къоюп, огъар таби болмакъ – дёрт.

Бир гиши тили булан мюкюр де болуп, юреги булан герти де этген сонг: «Мен гъакъ муьминмен» деп айтмагъа герек. «Инша Аллагуь, муьминмен» деп айтмагъа тийишли тюгюл.

Бир гиши тили булан мюкюр болмаса, ол гиши шариатда бусурман тюгюл.

Бир гиши тили булан мюкюрлюк гёрсетип, юреги булан герти этмесе, шо гишиге – мунафикъ (мунапыкъ, экиюзлю) деп айтар.

Бир гиши амал этмекни къойса, огъар – фасикъ (пасыкъ, янгылыш ёлгъа тюшген, къылыгъы бузулгъан) деп айтар.

Бир гиши Пайхаммаргъа ﷺ таби болмаса, огъар – мубтадиъ (янгы башлап гиришеген) деп айтар. Гавур да, мунафикъ да жагъаннемде даим къалырлар. Фасикъгъа да, мубтадиъге де товба этмек борч.

Аллагуьтаалагъа инанмакъны баяны

Ай дин къардаш! Бу дюнья аввал ёкъ болуп, сонг бар болган, энниден сонг пана да болажакъ. Ону Аллагуьтаала ёкъдан бар этген. Шо Аллагуьтааланы билмек – инсангъа борч затланы лап биринчиси. Аллагуьтааланы оьзлер булан биле-

ген йигирма етти сыпат бар. Шо сыпатланы он уьчю Аллагуьтаалада болмакълыгъы борч сыпатлар. Бирдагъы он уьчю Аллагуьтаалада болмагъа ярамайгъан сыпатлар. Къалгъан бири Аллагуьтаалада болса да ярайгъан, болмаса да ярайгъан сыпат.

Аллагуьтаалада болмакълыгъы борч сыпатлардан аввалгъынчысы – Ол Аллагуьтаала бар болмакъ; экинчиси – Ол Аллагуьтаала аввалдан да даим бар болуп гелмек; уьчюнчюсю – энниден сонг да даим бар болуп гелмек; дёртюнчюсю – гъеч затгъа ошамамакъ; бешинчиси – гъеч затгъа гъажатла болмай, оьзбашына турмакъ; алтынчысы – Аллагуьтаала бир болмакъ; етинчиси – гъар затгъа етишеген болмакъ; сегизинчиси – Оьзю суйген затны этип, суймеген затны къоягъан болмакъ; тогъунчюсю – гъар затны билеген болмакъ; онунчюсю – оьлмей, сав болмакъ;

ГЪАДИС

Илмугъа
гъасиретлик
– гъар бусурман
эргишини ва
къатынгишини
борчу

къарт этип, алышындырмай. Девюр Оьзюне яз-къыш болуп да, алышынмай. Аллагуьтаала гъеч затгъа гъажаты болмаса да, гъар бир зат Оьзюне гъажатлы. Гъеч затда Оьзюне ортакъчы да ёкъ, кёмекчи де ёкъ. Къыямат гюн муьминлеге гёрюнедир. Амма гёрюнмеклигине: «шулай эди» деп сыпат этмеге болмай.

Аллагуьтаала бусурман динден оьзге динде болмакъны гечмей. Ондан оьзге гюнагъны, суйген гишиден гече. Оьзге халкъгъа болагъан йимик, Аллагуьтаалагъа гъеч зат борч болмай. Гъар-бир ишинде бир гъикмат бар. Гъабас ишни ишлемей. Оьзюню къулларына гючю етишмейген затны да буюрмай. Суйген гишини адашдыра, суйген гишини тюз эте. Амма гъеч гишиге зулму этмей. Бары да халкъ – оьзюню мюлкю. «Оьзюню мюлкюнде Оьзю суйген затны этмек булан зулму эте» деп айтылмай.

Аллагуьтаала дюньядагъы затланы бирлерин пана болмакъ учун, бирлерин гери къалмакъ учун яратгъан. Гери къалагъанлары етти: арш – бир, ону тюбюндеги кюрси (тах) – эки, дюньяда болагъан бары да затланы оьзюне язагъан Лавгуьл магъфуз деген такъта – уьч, огъар язагъан къалам – дёрт, Исрапил малайикни сюрю – беш, женнет де, жагъаннем де, оланы ичиндеги затлар да – алты, халкъны жанлары – етти. Булардан оьзгелери пана болагъанлар.

Малайиклеге

инанмакъны баяны

Ай дин къардаш! Малайиклер – Аллагуьтааланы къуллары. Оьзлер Аллагуьтаалагъа къуллукъ да эте. Гъеч Огъар гъасси де болмай. Оларда эркеклик – тишилик де ёкъ. Оьзлер аввал ёкъ болуп, сонг Аллагуьтаала яратмакъ булан бар болганлар. Оьзлер ашамай, ичмей. Амма сюр болганда оьлелер. Сонг къыямат гюн тирилелер. Малайиклени инг сыйлылары дёрт: Жабрайыл – бир, Микайыл – эки, Исрапил – уьч, Азрайыл – дёрт. Малайиклени сыйлыларындан инсанланы сыйлылары Аллагуь ягъында артыкъ. Сыйсызларындан сыйсызлары да артыкъ.

Китаплагъа

инанмакъны баяны

Ай дин къардаш! Аллагуьтаала оьзюню пайхаммарларына юз дёрт китап тюшюрген. Оланы барысы да – Аллагуьтааланы сёзлери. Аввал ёкъ болуп, сонг яратылгъан тюгюл.

Тавратны – Муса Пайхаммаргъа ﷺ тюшюрген.

Забурну – Давуд Пайхаммаргъа ﷺ тюшюрген

Инжилни – Иса Пайхаммаргъа ﷺ тюшюрген.

Къуръанны – Мугъаммат ﷺ Пайхаммаргъа тюшюрген.

(Давамь гелеген номерде)

ВАЪЗА

Сайит-афанди аль Чиркави

Гъайдавчулагъа насигъат

Гъайдавчу, бил бир-нече шартланы гёз алдан тайдырмасанг, шологъа гёре юрюсенг, гъар хатарбалагъдан сакъланажагъынга умут бар. Бу яхшы дарманлагъа харж чыгъармагъа герекмей ва олар оьлюмден къайры бары да аврувдан сав эте. Сен бу тегин дарманланы эринмей ал, эгер оланы салмагъа ер бар буса. Буланы сен аптеклерде тапмассан, неге тююл шолар гъакъылы барлар учун шариатны савгъатлары.

Уйден чыкыгъанча инг алдын сен машинни гъалын тергемеге герексен. Ёлгъа бузукъ машинге минип чыкысанг, дуалар да, битиклер де кёмек этмес. Машин – бизге Яратгъаныбыз берген енгиллик, шо учун Огъар макътав этмеге герекбиз. Бу ниъматны ким бергенни унутмай, герекли шартланы тийишли кюйде юрютмеге унутма. Низамны бузсанг, такъсыргъа лайыкълансан, сагъа савгъат гъисапда транспортну берген Яратгъанынга таби бол.

Темир машинге: «Гъайда!» – деп айтгъан булан болуп кълмай. Машинге гъайсенилик булан янашсанг, герекли заманда о ишлемей кълма бола. Инг башлап бузулмай ва сагъат йимик ишлейген роль да, тормозлар да болмагъа герек. Гъар гюн мотордагъы майны оьлчевюн ахтарып къарамай бусанг, сен герти гъайдавчу да тююлсен.

Шагъарны орамларында гече болсун, гюндюз болсун, машин гъайдайгъанда сабурулу бол. Сен таби болмагъа герексен. Светофорну яшыл туюсю янмай туруп, гъайдамагъа башлама. Шо кепде ёлда даим газгъа басып, учуп айланмагъа герекмей. Гъакъылсыз тююлсен чи ва жаваплыкъны гъакъында унутма. Аллагъны ихтиярына гёре, хас къллулукъчулар ер-ерде белгилер салгъан ва сагъа шолар хыйлы кёмек эте. Шо белгилени лап гиччи буйругъун да гъисапгъа алмагъа герексен.

Жагъ юрегинг, онгайлы ёл, чалт кълчагъан машининг ва ёлдагъы белгилер: шологъа тынгламасанг – балагъгъа тарыма боласан. Хатарбалагъдан ва такъсырлавадан сакъланыв аслу гъалда низамгъа гёре юрювден гъасил бола. Охуйгъанда алгъан билиминг бир ерге де гетмей ва машин гъайдайгъанда шоланы кълма ярамас.

КЪЫЛЫКЪ

Жамиля СОТАВОВА

Иманны гючю

Гёк кёкню, язбаш гюнешни, гюллени, яшланы иржайывун гёрмекден анив не бар... Къоркъмаскъалалы Рабияханум буса артдагъы 17 йилны узагъында шоланы барысын да ва оьзге айлананына эсине гёре гёз алдына гелтире. Докътурланы янгылышы саялы 24 йиллыкъ чагъында, муна яшайман деп турагъан заманында, ол гёрмейген бола. Яшама башлай турагъан тиштайпа уллу балагъгъа тарый. Белгили кюйде, гелегенде балагъ янгыз

гелмей. Гёрмейген саялы ол эринден айрыла. Авлетлери, иши ёк саялы Рабияханум янгылыкъда да кълмай. Огъар атаанасы, уланкъардашлары, къызардашлары, къурдашлары янгыз турма кълмай.

Бу бек кълыйнылы гъалында да Рабияханум ругъдан тюшмей ва Яратгъаныбызны рагъмулугъуна шюкюр этип, оьзгелерден къллышмай оьмюр сюрме гюч таба. Операциялар да, докътурланы ёравлары да – бири де огъар

Аллагъны рагъмулугъун къазанмагъа сюеген гъайдавчу оьрде айтылгъан шартланы кютеме герек. Шариат дарманлардан пайдаланмагъа сюеген гиши герекли талаплагъа гёре юрюмеге тарыкъ.

Бары да гъайдавчулар кютеми шо кълйдаланы? Шоланы балагълардан не сакълый? Яшларым мени, сакъ болугъуз: булакъгъа барагъанда, батман гъар гезик сынмай. Авлетлер кёбюсю гезикде етимлер неге кълала, ожакълар кълйгъыдан не затдан тола? Оьрде эсгерилген шартланы кюте болгъан буса да, заманы гелгенде оьлген адам шагъитни ажжалы булан гечине. Ички булан къурдашлыкъ юрю-

гъан гълда туражакъ. Намаз жувунгъан сонг шогъар байлап сюнет намаз да къллса, шо уллу яхшы иш болажакъ, бир шавлагъа бирдагъы шавла кълшгъандай. Намаз жувунгъан гълда машинге олтургъан гъайдавчу, Аллагъ буюрса, балагълардан сакъланар.

Ата-ананг булан гъакъллашып этилген гъар абатынг Аллагъгъа сужда къллагъандай кълйматлы. Шоланы разилиги булан уйден чыкыгъан гиши ишлерин де кютюп, эсен-аман гери кълйтар. Таза мурады булан гълал ёлгъа чыкыгъан гиши, гюнагълардан сакъланып, увакъ-тюеклеге кълрамай, менлигин сакълап, ёлдашларына кёмек этип бажарса, къазангъанындан берекет гёрежек.

Лап насипли буса, агълуюне ва авлетлерине яхшылыкъ этеген, олар булан ишлерини гъакъында ойлашагъан, артык кълтты ва бек йымышакъ да тююл, шоларда орталыкъланы танглагъан гишидир.

Балагълардан сакъланмагъа ва

теген гишиге бир зат да кёмек этмежек. Бу ёравлагъа тынгламагъа сюймейгенлеге башгъа дарманланы билмеймен. Мен сизин быра да яратылгъанланы Докътуруну къапуюсуна гелтирермен. Гёкюне бусанг ва товбагъа тюшмеге сюе бусанг, Рагъмулу Аллагъ товбангны къабул этмеге гълзир. Гъакълдан тайышмагъан бусанг, тек гълаланы да гълрамны, да айырып болмай бусанг, яхшылыкъланы да, яманлыкъланы да айырмай бусанг, кълара да, акъ да бир буса, бары да яман ишлени кълй.

Бары яманлыкъланы башы дюньялыкъланы сюегенлик – шону уьстюне минген тез йыгъллар. Даим ичкини юрютеген гиши имандан арек бола ва ахыратгъа элтеген ёлдан тайыша. Агълуде кълалмагъл башланып, юреги ожагъындан къувалап, ол башгъа кълатынлагъа иштагълы болмагъа башлажакъ. Бирисин кълтын этип алажакъ, башгъласындан айрылажакъ, уьчюнчюсю булан ярашажакъ, уьюнде буса, яшлары ва кълтыны гёзьяш тегежек.

кёмек этип болмай. Амма бу тиштайпа намазларда рагъатлыкъ таба, оьзюне жан берген саялы Аллагъутаалагъа токътамай макътав эте, янгыз Ондан яшамагъа гюч ала.

Кълтын гъисапда насипли болажагъына Рабияханум умутун уьзмей. Ол Яратгъаныбызны рагъмулугъуна умут эте ва яшавуна сююнюп, гележеги баргъа инана. Гёзю гёрмей буса да, юреги гёре дей. Гълтта гиччирек пенсиясындан садагъа оьлешме де кълй таба.

Чыныкългъан ругъуна гёре, ондан насигъат сорап гелегенлер бола. Рабияханум гъар кимге де

ГЪАМИС

Тюзлюкню танглагъан гиши налатлайгъан болмас

Кёп кълтын алмакъда айып ёк, эгер шариатны къланулары сакълана буса. Кълтын алмакъланы юз алгъан бусанг да, оланы сакълана да гереклик сагъа етишип битмеген. Нени де ичип орамларда гълала-гълала айланасан, авлетлеринг буса, кълш балалар йимик, ер-ерге ташлангъан. Гъар гюн кълтынларынг бир-бири булан эрише болгъанда, талайсыз, сен кимге тарыкълсан? Яшларынг яман ёлгъа тарыса, сени тарбиянгны натижасы тююлмю? Шо кепде сен оланы эдепге уьйретген эдинг буса, олар исламны татывун сезер эди.

Агълуюсю сакълап болмайгъан ва яшларына тарбия бермейген гиши кёп кълтын алмаса яхшы. Ата-анасы айрылгъанда кълалгъан яшлар терс ёлгъа тюшмеге бола. **Кълтынларынга бир йимик тенг янашмакъ – шариатны талабы, авлетлерингни исламгъа уьйретмек – сени борчунг (фарзуль айн).** Арасатда олар сагъа кълршы туражакъ ва ислам динге уьйретмегининг саялы айыплажакъ. Шогъар шеклене бусанг, юрегингде иманны тазалыгълы кълалмажакъ. Амма инансанг ва шекленмесенг, товбаны къапуюлары ачылгъан.

Кълтынгишилер гъакълл якъдан эргилишлерден эсе он керен арта да оланы гълласыны гъакълында Кълуръанда да айтылгъан. Олар бек чыдамсыз ва олар юрютеген мердешлер савлай халкълагъа зиян эте. Олар ибадатгъа бек бериле ва шону бузмакъ учун олагъа себеп герекмей. Олар эрлерин оьзлер берген таяк булан урагъан саялы айыплай. Кемчиликлерсиз ва айыпсыз адам болмай, динде шоланы яшырмакъ макътавлу санала.

Эр-кълтынны арасында сангырав яда сокъур йимик болмагъа герек гезиклер кёп бола, кемчиликлени гёрмеши болмакъ учун. Эрини алдындагълы борчланы унутмагъа ярамай, авлетлер бар ерде эришеме, не де айтмагъа ярамай, шо инг башлап яшлагъа яман таъсир этежек. Атасы герекли заманда кълттылыкъ гёрсетгенде, анасы яшланы якълый буса, яхшы тююл.

Эр-кълтынгъа гъар жумагюн бир-бирин гечип, товба этмеге яхшы. Яманлыкъланы кълйгъан, яхшылыкъланы юрютеген ва даим товба этеген авлетлер де, ата-ана да рагъмулукъдан пайдалансын.

Амин.

Гъасан ОРАЗАЕВ

Мугъамматны нюрлю ёлу

ГЪАДИС

Авлетни тарбиялав ва яхшы кылы-кылагъа уйретив гъар гюн берилеген садагъадан артыкъ

Ол язгъан календарь - къумукъланы башлап басмадан чыгъарылгъан календарланы бириси. «Уйленген эркек» ва «Есирликни булагъы» деген асарлары буса - дагъыстан ва къумукъ адабиятта язылгъан инг биринчи романлардан деп гысаплана.

Газетибизни бетлеринде гъали ону инг де гёрмекли асарын толу кюйде бермеге токъташдыкъ, бу номерден башлап, бир нече номеринде давам этип.

Ажамча китапны биринчи бетинде бек агъамиятлы булай гёрсетив бар: «Мутаржим ва мураттиби - Хасавюрт мактабында дин муаллими Мугъаммат Къазанбийюф» деп. Демек, бу китабын язып, басмагъа онгарагъанда Мугъаммат Къазанбиев хасавюртдагы мактапда ислам динден дарслар юртеген муаллим болгъан.

Ол оьзюню таржума этген ва тизген адам деп гёрсете. «Кёбюсюн Нурул абсардан таржума этдим. Шону учун, бугъар «Нюрлю таварих» деп ат кьоймагъа багъыйлы гёрдюм», - деп яза М. Къазанбиев.

Ахтарып къарагъанда, мен билген зат булай: «Нурул абсар» («Гёзлени нюрю») деген асарны автору белгили арап алим Муъмин аш-Шабланжи. Ону китабы Мисруда 1322 (1904-05) йылда басылып да чыкъгъан. Муна бу китапны М. Къазанбиев кьоллагъан буса ярай. Оьзюню саламатлыгъындан «таржумачы» деп гёрсете де, «Нюрлю таварихде» М. Къазанбиев оьз янындан кьошгъан, оьзге тюрлю китаплардан алгъан маълуматланы да кьоллагъан. Ва бу гёзден къарагъанда, огъар таржумачы (гёчюрген адам) деп айтып кьоймагъа да тил айланмай, огъар бу китапны автору деген даража да тийишлидир.

Китабыны ичделигин биринчи сагъифасында булай гёрсете: «арапланы гъаллары, пайгъамбарны тувгъанындан башлап, оьлгюнче болгъан гъалы; масала, тувмагъы, сакъланмагъы, яшамагъы, пайгъамбар болмагъы, гъижрат этмеги, къазаватлары, къатынлар алмагъы, агъюлер, къатынлары, авлетлери, язивчулары, вазирлери, вафат болмагъы, халипалыкъ, Абубакар халипа, Умар халипа, Осман халипа, Али халипа, буланы олтургъанны

Дагъыстан къумукъ маданиятны тарихинде хамаматюртлу Мугъаммат Къазанбиев гёрмекли ва белгили гъыз салып, наслулагъа ажайып асил варислик кьоюп гетген. Ол язгъан «Нюрлю таварих» - сыйлы Пайхаммарыбыз Мугъаммат (саллаллагъу алайгъи васалламны) гъакъында бизин тилде язылгъан асарланы инг де сююмлюлеринден.

хабарлары, Алини заманындагы давлар; сарын-йыр булан байтлары да бар».

Мугъаммат Къазанбиевни гъакъында алда бир нече автор язса да, ону яшав ёлу ва яратывчулугу гъалиге тийишли даражада ахтарылмагъаны герти гъакъыкът. Яратывчулугун уйренмек учун, биринчилей, озокъда, ону асарларыны текстле-

"Нюрлю таварихни" жылты

рин генг кюйде арагъа чыгъармагъа герек эди - ажам язвдан къумукъларда гъали кёп кьолланагъан орус (кирил) язвгъа

айландырып да, орус тилге гёчюрюп де.

Яшав ёлу (оьмюрбаяны, таржумагъа-лы) гъалиге нече де аз маълуматлар булан тамамлана буса да, Мугъаммат апенди оьзюню узакъ сюрмеген оьмюрюн - герти муъминликде, нюрлю ёлдан гечип оьтгерген.

М. Къазанбиев 1865-нчи йылда, гъалиги Бабаюрт району Хамаматюртунда тувгъан. Яшлайын етим кълса да, илмугъабилемге гъаваслыгъы тез билинген, барып Яхсайдагы мадрасада охуй, сонг буса Османлы пачалыкны тахшагъары Истамбулгъа (Стамбул) чыгып гете, оьзюню англаун-билимин артдырмагъа бек гъаракат кыла. Шо заманларда о охувда яхшы гюнери барлыгъын исбат эте, Дарулмуаллимин деген охув ожакъны алтын медаль алып битдире.

Амма 4 йыллык охувун уьстюню кюйде битдирип алгъан савгъатын даздан чыгъармагъа чиновниклер кьоймайлар - охувунг саялы чыкъгъан харжны тёлеме герексен яда Тюркияны бир охув ожагъында ишлеп чалышма герексен деп, ону токътаталар. Шоллукъда огъар Измир деген шагъарны колледжинде дарслар юрютюп ишлеме тюшген. Бу йылларын да Мугъаммат бошуна зая йибермей, Тюркияны архивлеринде ахтарылар юрте, газетлени ва таварих китапланы кёп охуй, тюрк ва арап адабиятдан асарлар булан ювукъдан танышмагъын давам эте, гъатта шо йылларда, Тюркияда турагъан заманда, роман язмагъа да уруна («Есирликни булагъы»).

1909-нчу йылда М. Къазанбиев оьз ватанына къайта, о замангы Терский областгъа гиреген Хасавюртдагы реальный училищеде дарс берив булан машгъл бола, о девюрдеги ярыкъландырывчулар булан иш тутта. Ону иш ёлдашларын-дан бириси машгъл инкылапчы-шаир

Зайналабит Батырмурзаев болгъаны белгили. 1916-нчы йылда, савлугу осаллашып, ата юртуна къайта. Бир нече йылдан сонг, юртунда гечинген.

Мунда асарны берегенде, ону янгыз текстин гъазир этип гелтирип кьоймакъ булан дазуланмайлы, ичинде ёлугъагъан терминлеге, диалект гёлемде язылгъан сёзлеге, тархлагъа, ерлени ва адамланы атларына, сыйлы Къуръандан алынган аятлагъа да оьз янымдан англатывлар, баянлыкълар гъазирледим. Булай этмеклигимни маънасы, аслу мурадым - М. Къазанбиевни асарын болгъан къадарда терен кюйде англамакъ, ону къумукъ адабиятыбыздагы ерин тюз кюйде белгилемек ва тилин тарихин ахтарывда бу таварих асарны маъналыгъын ачыкъ этмекдир. Тюзю ажамча китапны ичинде М. Къазанбиев оьзю язгъан бир нече баянлык-англатывлар бар. Оланы да мунда алышдырмагъан кюйде бергенмен, скобкларда (жаяларда) олар авторнуки экенлигин де эсгерип.

Белгили кюйде, бу асар къумукъ тилин хасавюрт диалектинде тизилген. О себепден, бир-бир калималаны бар кююнде кьоюп, оланы гъалиги адабият тилибизни гёлеминде де гелтирип, англатывлар берилди, бир-бир сёзлер гъалиги орфографияны (тюзъазылышны) талапларына гёре тюзленип язылды.

М. Къазанбиев оьзюню китабын язгъанда, кёбюсю гъалда арап ва осман-тюрк тилде яратылгъан асарланы кьоллагъан. Нечик алай да, булай гёлемдеги калималар да гъалиги къумукъ тюзъазылышны талапларына гёре мунда тюзленип бериле.

Мугъаммат КЪАЗАНБИЕВ

ПАЙХАММАРНЫ ЯШАВУ

Нюрлю таварих

МУТАРЖИМДЕН¹ БИР СЁЗ

Инсан танымагъа борч эки зат бардыр. Бу эки зат булангъы кьардашыкъны бузмай юрютмеге борчдур: гъам дюньясында, ахыратында талайлыкъдан бири - ватан, ва бири - дин миллетдир.

«Ватан» деген - бир паччаны кьолунда, еринде, низамында, гъукмусунда яшайгъан бир халкъдыр. Масала, Русийяда² яшайгъан биз барыбыз да - бир ватанны халкъыбыз. Бир ватанны халкъына - «ватан кьардашлар» деп айтар. Мунда бусурман, орус, эрмели, жувут деп айырмакълыкъ болмас, гъар не миллет суйсе болсун, бары да - ватан кьардашлардыр. Къайсы миллет буса да, алар булан ватан кьардашыкъны юрютмеге тийишлидир. «Ватанны» маънасы - «яшайгъан ер» деген сёз, яъни башлап инсанни уью-агълюсю, сонг юрту, юрт агълюсю, сонг оькрюю-халкъы, артада - оьзю яшайгъан паччалыгъы-халкъыдыр.

«Миллет» деген - пайгъамбары³, китабы, къыбласы бир болуп, бир динни агълюсю болгъан халкъдыр. Мунда да сунни, шиъи деп мазгъап тергелмес. Пасыкъ, асси,

муттакъи⁴, суфи⁵ деп гъаллары тергелмес. Къумукъ, мычыгъыш, тавлу, тюркю, къазанлы⁶ деп тиллери тергелмес. Османлы⁷, мисрулу⁸, русийялы, къытайлы⁹, германиялы, пирансиялы¹⁰ деп ватаны-паччалыгъы тергелмес. Булай айырмакълыкъ болмас. Не мазгъапда суйсе болсун, нечик гиши болсун, не тилде болсун, къайсы паччалыкъда яшасын - башгъа туюл, бары да бусурман - дин кьардашлар. Бары да булан миллет кьардашыкъ юрютмеге тийишлидир. Тюркчеде булагъа «ватандаш», «миллетдаш» деп айтыладыр.

Алай болгъанда, гъар адам оьзюню уьюн-агълюсюн, абзарын, абзарында яшайгъанланы билмеге герек. Ва гъам юртун, юртуну халкъын, кьардашларын, оьлгенлерин, савларын; къайсы не ерде яшай? Не иш юрте? Уью не ерде? Оьлгенлери не гъалларда гетди? - шуланы барын да билме тийишлидир.

Шу айтылгъан миллетни халкъы да, ватанны халкъы да, бир абзарны халкъы йимик, яда бир юртну халкъы йимик экени исбат болду. Буланы экисин де танытагъан затлар: таварихлер, газетлер, харитапуланлар¹¹, жагърапиялардыр¹². Масала,

таварихлеге къарайгъан, охуйгъан яда тынглап эшитеген гиши, гетген-оьлген кьардашлары не иш юрютдю? Нечик яшадылар, не табиятта, не кылыкъда эдилер? Не кюйде юрюгенлери оьрлюк тапды? Нечик юрюгенлери хорлукъ тапды? - деп барын да билип, яхшы кылыкъларын уйренме къарай, яман кылыкъларын кьоймагъа къарай.

Газет охуйгъан гиши де оьз ватанындагы халкъ булан да, башгъа паччалыкълардагы халкъ булан да хабарлаша, аланы¹³ гъалын-гюнюн биле, мунукин алар да билелер. Не ердеги халкъгъа бугюн не болду? тангала не? тюнегюн не болгъан эди? - барын да билип, яхшылыгына сююне, яманлыгына къайгыра - кьардашыкъ деген шу туюлмю!

Жагърапия пуланлагъа къарайгъан гиши, - къайсы халкъ не ерде яшай? алдынгылар къайсылары? Не ерлерде яшагъан - тав арадамы? денгиз ягъадамы? не топракълы ерлер? не ерлерде кимлер паччалыкъ этген? дазулары нечик? не ердеги халкълары не ерлени барып бийлеп юрюген? аралары нечакы йыракъ? къайсы шагъар къайсы якъда? - деп барын да биле, туташ дюнья оьзюню юрту йимик бола. Юртундагы кьардашларын пуланчаны¹⁴ уью пулан ерде, пуланни - алан ерде деп билеген йимик, ерни уьстюндеги бар ватан кьардашлары да дин кьар-

дашлары да къайсы не ерде экени оьзю де биле, сорагъан гишиге де жавап бере. Мундан яхшы иш болурму!

Энди¹⁵ бу китапдан мурат - ватанны гъакъындан лакъыр этмек туюлджюр. Янгыз миллет-дин кьардашлары да оьлгенлерин; алдынгы заманларда дин учун, миллет учун чекген кыйынлыкъларын, намусларын, ари-асил кылыкъларын, аланы башына гелген гъалланы сёйлейген бир кысгъа тарихдир.

1. Мутаржим - таржумачы, бир тилден оьзге тилге гёчюрген адам.
2. Русийя - Россия.
3. Пайгъамбар - пайхаммар.
4. Муттакъи - Аллагъдан кьоркъагъан, динчи.
5. Супу.
6. Къазанлы - татар.
7. Османлы - туркияда яшайгъан адам.
8. Мисрулу - египетли.
9. Кытайлы - китаилы.
10. Пирансиялы - франциялы.
11. Карталар, планлар.
12. Жагърапия - география китап.
13. Аланы - оланы, алар - олар, алагъа - олагъа, алардан - олардан, анны - ону, анда - онда, аларгъа - олагъа, агъар - огъар, алай - олай.
14. Паланчаны.
15. Энди - энни, гъали.

(Давами гелеген номерде)

СОРАВ-ЖАВАП

– Ишде имканлыкъ ёкъ буса, намазны сонг, телеп къылмагъа яраймы?

– Бусурман гиши 83 чакъырымдан аз тюгюл гьалал сапаргъа чыкъса, огъар тюш намазны да, экинни намазны да бир-бирини вакътисине жыйып ва къысгъартып къылмагъа яратыла. Шо кепде маркачаны да, яссыны да бир-бирини вакътисине жыйма ва къысгъартма яратыла. Авур гьалдагъы аврувгъа да, бары да намазларын заманында къылып болмай буса да, намазны сонг къылма ярай. Дагъы гезиклерде шолай этилмеге яратылмай. Оьзюгюзню шагъарыгъызда, юртугъузда да болуп заманында намаз къылмагъа болмай дегенни англама къайын. Гьалиги девюрде шогъар бир пуршав да ёкъ, герекли шартлар да бар.

Шолайлыкъда, намаз саялы ишни къойма да герек.

– Къатынгишилеге иштан гийме яраймы?

– Къатынгишини опурагъы шариатны талапларына къыйышма тарыкъ: къумачдан таба къаркъара гёрюнмейген болма герек; къаркъарагъа сыланып сан-саны билинеген кюйде болма герекмей; опуракъ къатынгишини бетинден ва къолундан къайры (кисти рук) бары да ерин ялма тарыкъ; къатынгишилеге хас кюйде тигилген болма тарыкъ. Оьрде эсгерилген шартланы бири сама да сакъланмагъан буса, шолай опуракъны ят адамлар бар ерде гийип юрюмеге ярамай. Иштан буса – эргилени опу-

рагъы. Ону къатынгишилер арт вакътилерде гиеген болгъан.

Сонг да иштан къаркъараны санларын белгилей, ондан таба къаркъара гёрюнмесе де. Къатынгишилеге иштанны уйде гиймеге ярай (эргилиге ошамакъ деген муратны тутмагъан буса) яда сувукъ заманда исси болмакъ учун юбкасыны ичинден.

– Арт вакътилерде сайки сауд Аравиядан гелген деп тамаша кагъызлар яйыла. Онда айтылагъан кюйде, бу кагъызлар къолуна тюшген гиши оланы яймакъда ортакъчылыкъ этмеге герек, дагъы ёгъесе огъар балагълар къобажакъ. Шо гертими?

– Шо кагъызларда оланы яйгъан адам бай болажакъ, борчларындан къутулажакъ ва башгъа яхшылыкъгъа етежек деп инандырыла. Оланы яймагъанлагъа буса, къоркъувлар бериле.

Бу кагъызлар болмаса да, бары да бусурманлар олай да биле намаз къылмагъа, ораза тутмагъа, гери урулагъан затларда сакъланмагъа герекни. Яшавуну ичинде Мугъаммат Пайхаммар асгъабаларына бары да шариат къанунланы етишдирген. Шо кагъызларсыз да шариат яйылгъан ва ислам динни ялгъан затлар булан гётерме тарыкъ тюгюл, ислам дин олай да арив. Шо кагъызлар буса ялгъан ва шоланы яллатып тайдырмагъа герек. Ялгъан затлар булангъы шо кагъызланы яллатса, зувап да болур.

МОБИЛЬНЫЙ БАЙЛАВЛУКЪ

Аявлу охувчулар, янги рубрикабызгъа SMS-лер гелмеге башлагъан. Тюнде шоланы беребиз. Гележекде де шу номерге язмагъа бола-сыз: 8928 680-55-01

Сизге булай соравум бар. Кёмек этигиз деп тилеймен. Гебин къыймагъан гьалда мен сюеген адамымдан айлы болгъан эдим. Жагъиллик этип, уллу гюнагъ къазандыкълар. Ол улан жаваплыкъдан къачып, мени ташлап гетди, мен буса не этегенни билмей аборт этдим. Ата-анам бир зат да билмей. Гюнагъымдан чайылмакъ учун не этмеге герекмен? Магъа гьали нечик болма тарыкъ?

Инг башлап этген гюнагъ ишинге гёкюнмеге герексен, гьакъ юрекден товба этип, дагъы шо гюнагъгъа тюшмекден сакъланмакъ учун бары затны этмеге тарыкъсан. Сонг да зиналыкъ гюнагъ лап уллу гюнагълардан экенни унутмагъа ярамас ва биревге де этген ишингни айтмай, тюз ёлгъа тез тюшмеге къара.

Къатынгишиге къолларын, аякъларын-дан тюклени тайдырма яраймы?
Ярай.

Намаз чакъырагъанда хозгъалмагъа буюрамы?
Намаз чакъырагъанда хозгъалмакъ эдеплени бирисинден санала.

Гьалиги заманда къызлар 14 йылдан да эрге бара. Ислам дин шогъар нечик къарай?

Ислам шогъар къаршы тюгюл. Гебин къыймагъа гичи яшгъа да ярай, тек бирче яшамагъа, ювукъ-лукъ этмеге чагъы етишмей, гьакъылбалыкъ болмай туруп ярамас. Масала, Пайхаммарыбыз Айшатны огъар 9 йыл болагъанда къатын этип алгъан болгъан, тек ювукълукъ этмеген ол гьакъылбалыкъ болмай туруп.

Къатынлар явлукъ байлагъанда, мангалайына бираз тюклер чыкъма яраймы?

Ярамай, тюклер гёрюнмеге герекмей.

Къатынгиши къашларын алса гюнагъ боламы?

Бола, шолай этмеге ярамай. Уьстевюне, шо савлукъ учун да зараллы. Артагъы ахтарывлар гёрсетген кюйде, къашланы алыв гёзлеге яман таъсир эте, гёрегениликни осаллашдыра.

Мени къызыма 5 ай бола. Шону къолуну уьстюнде «Иллялагъ» деп язув бар, шону юртубузну имамы да охууду. Шону аламаты нечик болма бола?

Шону аламаты динни юрютмейгенлер учун динге къайтмакъны чакъырагъан, динни юрютгенлер учун буса, динни дагъы да бек къыйматлама герек деп англама ярай.

Гьажгъа баргъан гиши оьз адамыны тоюна барма яраймы?

Гьарам тойгъа нечакъы ювукъ адам буса да, бармагъа ярамай.

Дёрт уланыбыз бар, гьали детдомдан бир къыз алып сакълама сюемен. Ондагъы яшлар гебинсиз тувгъан деп айта. Шолаланы алмагъа, сакъламагъа яраймы?

Детдомдан алгъан яшланы сакъламагъа ярай, олар гебинсиз тувгъан буса да яшларда айып, гюнагъ ёкъ. Амма олагъа оьзлени яшларына йимик янашмагъа ярамай, демек олагъа тийсе, намаз бузу-

ХААМС

Янги гьалал аш ашайгъан, сюннетге гёре юрюйген, адамлагъа яманлыкъ этмейген гиши женнетге гирер

лагъанны, гьатта эрге барма, къатын этип алмагъа ярайгъанны да билигиз.

Мен намаз къылма башлагъанман, телевлерим бар. Амма телевлеримни санавун билмеймен. Нечик этме боламан?

Башлап нече йылдан намаз къылмагъа башлагъанынги токъташдыр. Сонг гьакъылбалыкъ болгъан чагъындан тутуп намаз къылмагъа башлагъан заманынга ерли нече йыл гетгенни сана. Янгиыш болмакъдан сакъланмакъ учун уьстевюне бир гесек заманны къошмагъа ярар.

Ассаламу алайкум. «Ассалам» газетни 3-нчу номеринде Н. Батырмурзаев язгъан мавлетни охуудум ва арив гёрдюм. Гь. Оразаевни «Мавлетлер» деген шо китапны къайдан алмагъа болабыз?

Гьалиге шо китап сатывда ёкъ. О китапны сатывгъа чыгъармай, оьлешип битдирген. Энни, «Мавлетлер» деген шо китап агъамиятлы экенге гёре, ону янгиыдан басмадан чыгъарып, сатывгъа салмагъа муратлар бар, тек басмаханакъа телмеге харж ёкъ саялы шо къалып тура.

Къатынны не йимик гезиклерде токъалама ярай? Ярама сама да яраймы?

Къатынны токъаламагъа ярамай. Токъалай дегенде, Пайхаммар ас сивакъ булан ура болгъанни гёз алгъа гелтирмеге герек ва бармакъ чакъы шо таякъ гесек булан ургъан, ургъан да боламы дагъы?

Шариатны, тарикъатны юрютеген адам орус къатын этген ашдан ашагъан булан зарал тийме боламы?

Гьалал кюйде этилген буса, бир зарал да болмай.

Бусурман эргили де, бусурман къатынгиши де саякъ къыдырып, тувгъан яшны сонггъу гьалы нечик бола дюньяда ва ахыратда?

Бу гюнагъ ишде яшны айыбы да, гюнагъы да ёкъ. Амма шо нечик уллу гюнагъ экенни яшны биологический деп айтылагъан атасы шариат якъдан огъар къардаш саналмай, къызъаш болса огъар тийип гетсе гьатта намазы да бузулагъан даражада. Янги эрде олар бирче къалма да ярамай, шолай гебинсиз тувгъан къыз яшны эрге берме тюшегенде шо биологический ата ону эрге берип болмай, шону имам эрге бере. Къысгъача айтгъанда, шолар бир-бирине ят адамлар.

Мени къызардашым эри булан къайынкъызыны яшын сакъламагъа алгъанлар. Яшгъа 7 йыл битген сонг, биревлер айтагъан кюйде, къызардашымны намазлары саналмажакъ, неге тюгюл ону эри даим уйде болмай, йыракъ ерлеге чыгып гете. Булай гьалда не этмеге герек, гьарамдан сакъланмакъ учун?

Бу къатынгишиге шо яш ят экенни унутма герекмей, демек ону булан бир уйде къалмакъ бар, шо буса гери урула, сонг да огъар тийип гетсе намаз бузулар йимик ишлени эсинде сакълма тарыкъ.

РУЗНАМА

МАЙ (ДЖУМАДУЛЬ АВВАЛ)

дни	утрен.	восх.	обе-д-ный.	посл. обед.	вечер.	ночн.
1	3.47	5.40	13.00	16.39	19.52	21.31
2	3.45	5.39	13.00	16.40	19.53	21.32
4	3.43	5.36	13.00	16.41	19.55	21.35
6	3.40	5.34	13.00	16.41	19.57	21.38
8	3.35	5.30	13.00	16.42	19.58	21.41
10	3.31	5.27	13.00	16.42	20.01	21.44
12	3.27	5.27	13.00	16.43	20.04	21.47
14	3.24	5.25	13.00	16.43	20.06	21.50
16	3.20	5.23	13.00	16.44	20.08	21.53
18	3.16	5.21	13.00	16.45	20.10	21.57
20	3.12	5.19	13.00	16.45	20.12	22.00
22	3.10	5.17	13.00	16.46	20.15	22.05
24	3.08	5.16	13.00	16.47	20.16	22.08
26	3.05	5.14	13.00	16.47	20.18	22.11
28	2.59	5.12	13.00	16.47	20.20	22.13
30	2.59	5.11	13.00	16.48	20.21	22.16

Учредитель
Благотворительный фонд «Путь».
Газета печатается по согласованию и одобрению Духовного управления мусульман Дагестана

Редакционный совет
Председатель редакционного совета муфтий РД
Ахмад-хаджи АБДУЛАЕВ
Мухаммадханафи-хаджи ГАМЗАТОВ

Редактор
Азиз МИЧИГИШЕВ

Компьютерная группа
Асият ХАНОВА
Ахмед МАГОМЕДОВ
Гульнара АБДУЛАЕВА

Менеджер
Мухаммад ХИРИЯСУЛАЕВ

Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору за соблюдением законодательства в сфере массовых коммуникаций и охране культурного наследия по ЮФО (г. Ростов-на-Дону).

Свидетельство о регистрации ПИ № ФС 10-6401 от 15 декабря 2006 г.

Индекс 51325

При перепечатке ссылка обязательна.

Набрано и сверстано на компьютерной базе газеты «Ас-Салам».

Отпечатано в ООО «Дом печати» по адресу: пр-т Акушинского, 20.

Заказ № _____

Сдано в печать 29 апреля 2008 г.
Тираж 2650 экз.

Адрес редакции
367015, РД, г. Махачкала, ул. М. Ярагского, 128.
Тел.: (8722) 61-00-64.

По вопросам подписки и доставки обращаться по телефонам: по Республике Дагестан — 8-988-699-28-24 по г. Махачкале — (8722) 914-222.

E-mail: info@assalam.ru;
www.assalam.ru